

Turizmin sosyal yapı üzerindeki etkileri

DR.M.İLHAN GÜRKAN

I. GİRİŞ

Nirun, fert, kültür, sosyal yapı üçlünün sürekli bir etkileşim içinde olduğunu söylemektedir. (Nirun, 1977:13)

Yine Nirun'a göre (1976:93) cemiyet (toplum) tıpkı, bir ağ gibidir ki bu ağın içinde insanlar birarada yaşarlar. Sosyal hayat alanında, irili ufaklı binlerce bütünlüklerden herbiri bir sosyal yapıyı yansıtır. Sonra tekrar hepsi birlikte cemiyet (toplum) denilen en büyük sosyal yapıya meydana getirirler.

a- Birey Üzerindeki Etkileri: Özellikle yabancı bir yere seyahat eden bir kimse, sadece coğrafi olarak değil, kişisel, toplumsal ve kültürel olarak da yabancı bir ortamla karşı karşıya gelir. Dolayısıyla gezinin tamamıyla hoş ve ödüllendirici olması için, turistlerin karşısına çözüm bulunması gereken bazı sorunlar çıkar. Turistler para ve zaman kaynaklarını, ülkelerindekinden çok farklı durumlarda kullanmak zorundadırlar. Ayrıca, toplumsal ilişkilerini ve etkileşimlerini de ibade, iş ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak üzere yönlendirmeleri gerekmektedir. Ayrıca, ne kadar tanımadıkları bir ortama gitmeye de, "kültürel mesafe"nin ölçüsünü belirleyerek karar verebilirler. Seyahat eden kişiler, kendileri bulabilecekleri yeni kültürlerle değişik derecelerde ilişkiye girerler. Söz gelimi, yaşantıyı-görme turizmi, kültürel zenginleşme elde etmek için mahalli hayat tarzlarına daha derin dalmak isteyenler için yapılaştırılmış bir yöntemdir. Bazı seyyahlar bu ilişkilerde daha seçici olmak isterler ve bir tur şirketi bunu düzenleyebilir. Antropolojik bir inceleme turu veya bir sanat ve el sanatı festivaline katılım gibi kültürel konular ve tecrübeler çerçevesinde düzenlenen turlar bunun örnekleridir. Yerel katılıma bakmaksızın, seyyahlar hiç değilse ziyaret edilecek ülkeyi üstünkörü incelemeli ve ortamı farklılaşmasından

kaynaklanan bu problemlerin nasıl çözüleceği konusunda bir karara varmalıdır. Önceden hazırlık yapmak akıllıca bir yaklaşım olacaktır. (Özdemir 1992:73)

b- Aile Üzerindeki Etkileri: Aile büyüdükçe ve çocuklar olgunlaştıkça, aile olarak yapılan geziler yılın en önemli dönemini oluşturmaktadır. Heyecan, hazırlık, beklenti ve fiili seyahat tecrübesi aile yaşamının unutulmaz fırsatlarıdır. Ailece yapılan seyahatin değişik ölçülerde eğitici yönleri de bulunmaktadır. Bir seyahat ne kadar amaçlı ve eğitici olursa, onun yararı da o kadar fazla olacaktır.

c- Toplum üzerindeki Etkileri: Seyahatin bir ulusun diğer insanları anlaması ve değerlendirmesinde önemli bir etkisi vardır. Gelişkin ve aydın uluslardaki hükümet politikaları, yurttaşların ülkelerinin diğer kısımlarını tanımaları ve anayurtlarına duydukları takdir duygusunu geliştirmesi aracı olarak seyahati, özellikle de yurtiçi seyahati teşvik eder.

Bir ülkede ziyaretçilerin varlığı, yerli halkın hayat tarzlarını etkilemektedir. Ziyaretçilerin kendilerine ilişkin davranışları ve ev sahibi ülkenin yurttaşlarıyla kurdukları kişisel ilişkilerin, genellikle mahalli halkın hayat tarzı ve tutumları üzerinde bir etkisi bulunmaktadır. Muhtemelen bu fenomenin en belirgin etkileri, Kuzey Amerikalı veya Batı Avrupalı ziyaretçilerin, ilkel bir kültüre veya düşük hayat standardı ve gelişkin olmayan halk kitlesi tarafından karakterize edilen bir kültüre sahip, yeni ortaya çıkan ülkeleri ziyaret ettiğinde tesbit edilmektedir. (Özdemir 1992:74) Bu durum özellikle konuklarla kişisel ilişki içine giren otel ve lokanta çalışanlarının davranışlarında göze çarpar. Bir ticari kuruluşta turistlere hizmet etmek, yerel halkın hayat tarzında yıkıcı bir değişime yol açabilir. Mesela, temizlikçi olarak tutulan bir anne, işe sırtına bağladığı bebeği ile gelir. İstihdam mev-

ABSTRACT

EFFECTS OF TOURISM ON SOCIAL STRUCTURE

In this article, positive and negative effective of tourism movements on social structure. This article investigate negative and positive effects of tourism but only individuals, family and society but also its effects on social structure.

Dr. M. İlhan Gürkan: Lisans, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi (1978); yüksek lisans; Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İşletme Yönetimi Bölümü (1980); doktora, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü (1995).

zuatına uymak, bu mevzuata göre istihdam edilen kişilerin yaşam tarzlarında büyük değişikliklere neden olabilir. Bu tür değişimler istenebileceği gibi, istenmeyebilir de.

Buna karşılık, ziyaretçi de, gittiği ülkelerdeki veya kendi yurdunun değişik bölgelerindeki kültürel karşıtıktan etkilenir. Genellikle bu etki faydalıdır ve ziyaret edilen toplumun insanının kendi yurdunda bulunmayabilen yaşantı niteliklerine duyulan takdir hislerinin artmasına neden olur. Ziyaret edilen ülkede yaşayan birçok insanın hayat tarzı, ziyaretçinin kendi topluluğundan farklıdır. Bu yeni insan grupları, ziyaretçinin günlük yaşamında ilişki kurduğu gruplardan daha cazip hale gelebilirler.

d- Değişen Nüfus ve Seyahat İlgileri:

İnsanlar, grup tutumları ve nüfuslar değişmektedir. Bütün bu faktörler seyahat ilgilerini etkiler. ABD'deki gençlik pazasının olaganüstü büyümesi bunun bir örneğini teşkil eder. ABD'deki nüfusun yarısını 30 yaşın altındakiler oluşturmaktadır. İlk gençlik dönemlerindeki ve yirmi yaşlarının başlarındaki insanlar daha serüven düşkün olma temayülü içinde olmakta ve yaşlıların rağbet etmeyeceği otostop yapma, gençlik yurtlarında kalma veya diğer düşük fiyatlı konaklama yerlerinde yemek yeme ve kalma gibi seyahat tarzlarına düşkünlük göstermektedirler.

Seyahat ilgileri de değişmektedir. Bazı ülkeler seyahat alanında popüler hale gelirken, bazıları da popülerliğini yitirmektedir. Dünya olaylarının gidişatı, insanların dikkatini dünyanın belirli ülkelerine veya bölgelerine yöneltmektedir. Japonya ve Kore'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra seyahat edilecek yerler olarak ortaya çıkması, Karayip bölgesiyle birlikte İsrail, İspanya, Fas ve Doğu Afganistan'ın ilgi çeken ziyaret noktaları olmaları bunun örnekleridir.

İletişim sistemlerinin, özellikle televizyonun gelişmesi, insanların diğer ülkelere ve insanlara duydukları ilginde kapsamını genişletmiştir.

e- Hayat Standardının Yükselmesi:

Hayat standartının yükselmesi, nüfusun yaş

kompozisyonundaki değişimler, artan eğitim düzeyi ve iletişimdeki gelişmeler, insanların dünyadaki diğer insanların refah ve faaliyetlerine ilişkin sosyal bilinçlerinin gelişmesi, dünyanın jet uçaklarıyla psikolojik olarak küçülmesiyle birleşerek, milletler arasında diğer bütün milletlere karşı bir ilginin uyanmasını sağlamıştır.

Yaşlandıkça (altmışların sonrası ve daha yukarısı) turist daha pasif hale gelebilir. Ailenin rekreasyon kalıpları, ailenin yaş aşamalarıyla bağlantılıdır. Çocukların mevcudiyeti yapılan gezilerin sayısını azaltma eğilimine yol açar, aile daha fazla eve yönelik olur. Çocukları olmayan evli çiftler seyahat beklentileri açısından en umursamaz grupların arasındadır. Bununla birlikte, çocuklar olgunlaştıkça aileler seyahat faaliyetlerini artırırlar.

f- Sosyal Sınıflar Üzerindeki Etkileri:

Gelirin ve sosyal sınıf statüsünün seyahat üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Zengin kişiler ve daha yüksek sosyal sınıflara mensup kişiler daha sık seyahat etmektedirler. Düşük gelir sahibi ve mesleki seviyelerinde olan insanlar çok az seyahat etme temayülü göstermektedir. Ama bunların hayat standartları yükseldikçe ve boş zamanları arttıkça, piyasanın bu parçasının da önemli ölçüde yükselmesi beklenmektedir.

Turistlerin yabancı bir ülkeye gelmesiyle doğan sosyal etkileşim ve değişmeyi, turizm olayının doğuşunda ve oluşumunda etken olan sosyolojik faktörleri ve turizmin yol açtığı sosyal tesirleri gözardı etmemek gerekir.

Özellikle, ülkelerin turizm konusundaki siyasi ve bürokratik otoriteleri ile bizzatıhi turizm konusunda yatırım yapan yerli ve yabancı müteşebbisler, turizmin sosyal yapıda meydana getirebileceği tesirleri de çok iyi bilmek ve değerlendirmek durumundadır. Zira sadece pragmatik ve rasyonel platformda dahi olsa, rantabiliteleri ile, yakın ve uzak vadeli zaman dilimi içerisinde sosyal yapıya yapacakları olumlu veya olumsuz tesirleri arasında büyük bir ilişki meydana gelecektir. (Özdemir 1992, s.75)

Ziyaretçi gittiği ülkelerdeki veya kendi yurdunun değişik bölgelerindeki kültürel karşıtıktan etkilenir. Genellikle bu etki faydalıdır ve ziyaret edilen toplumun kendi yurdunda bulunmayabilen yaşantı niteliklerine duyulan takdir hislerinin artmasına neden olur.

II. SOSYAL YAPI

Turizm olayının ekonomik yönünün ağır basması nedeniyle sosyal yapı üzerindeki tesirleri yeterince incelenememiştir. Ancak, son zamanlarda turizm bilimcileri ve sosyologlar, turizmin olumsuz yanlarını da göstererek, turizm olayının sosyal yapı üzerindeki tesirlerini de ele almaya başlamışlardır.

Auguste Comte'tan günümüze kadar toplumsal değişmeye paralel olarak sosyoloji teorilerinde de sosyal yapıya bakışta bazı farklılıklar göze çarpar.

Sosyolojinin kuruluş yıllarında toplum, biyolojideki gelişmelerin etkisinde kalınarak, bir organizma gibi görülmüştür. Özellikle Comte ve Spencer bu yaklaşımın önde gelen temsilcilerindedir. Daha sonra Durkheim'in ilk çalışmalarında organizma terminolojisinin yoğun etkisi görülür. Fonksiyonalist ekolün en önemli temsilcilerinden olan Durkheim ile sosyal yapının özellikleri üzerinde sosyolojik yönden durulmaya başlanmış, sosyal yapıda ortaya çıkan problemlerin sosyolojik analizi yapılmaya başlanmıştır. Çatışmacı ekolde çatışma, sosyal davranışçı ekolde ise etkileşim temelde üzerinde durulan hususlar olmuştur.

Klasik ekollerin sosyal yapı incelemelerinde metodolojileri, kavramlar, temelde üzerinde durulan konular arasındaki farklılık sık sık vurgulanmıştır. Çağdaş yapısal-fonksiyonalist, Çatışmacı ve Sosyal Etkileşimci ekollerde ise bu farklılık daha suni olmaya başlamıştır.

Bu üç ekolün sosyal yapıyı incelerken kullandıkları metod, kavramlar farklı görülmekle birlikte, temelde aynı noktadan hareketle aynı sosyal problemler incelenmekte ve ulaşılan sonuç bir diğerine çok benzemektedir. Günümüzde Durkheim ile Marksist teoriler arasındaki ortak yanları vurgulayan çalışmalar göze çarpmaktadır. Mesela, Marksçı, Durkheim'ci ve Weber'ci gibi üç temel yaklaşım yabancılaşmanın tabakalaşma sistemlerinde kalıtımsal olmadığını ve eşitsizliğin devamlı olarak mevcut olduğunu varsaymışlardır. Gene çağdaş yapısal fonksiyonalistlerin denge

ve bütünleşme, çağdaş çatışmacıların çatışma kavramlarına daha fazla önem veriyor gibi görünmelerine rağmen, çağdaş çatışmacı ekol teorisyenleri de toplumda geçici bir dengenin mevcudiyetinden söz ederler.

Nirun'a göre (1976: 93) "sosyal hayat alanında, irili ufaklı binlerce bütünlüklerden her biri bir sosyal yapıyı yansıtır, sonra tekrar hepsi birlikte cemiyet denilen en büyük sosyal yapıyı meydana getirirler." Meselâ, aile sosyal yapısı, köy sosyal yapısı, şehir sosyal yapısı, devlet sosyal yapısı... ve bunların binlercesi... aynı cinsten ve biçimden binlercesi... pekçok sosyal yapılar, büyük cemiyet yapısını oluştururlar.

Ursular ve ilişkiler ile çeşit çeşit hepsi-ne, ayrı ayrı sosyal yapılar denir. Hepsi birden çok daha büyük bir sosyal yapıyı meydana getirirler ki, ona da "Cemiyet Sosyal Yapısı" adı verilir. Cemiyet kendi içinde bulunan sosyal tabakaları, sosyal sınıflarıyla, sosyal organizasyonları ile ve çeşitli irili ufaklı sosyal yapılarıyla bir bütün teşkil eder. Şu halde, cemiyet sosyal yapısı denince, bütün sosyal unsurları, fertleri, ilişkileri, sosyal sınıfları, sosyal tabakaları ve sosyal organizasyonları kapsayan kocaman bir çerçeveyi düşüneceğiz. Aileler, komşuluk grupları, köyler, şehirler hepsi cemiyet yapısının içindedirler. (Nirun 1976, s.94)

Nirun'a göre cemiyet bir realitedir, bir gerçektir. Hakikaten var olan bir gerçektir. Aktüel, fiili bir gerçekliktir. Cemiyet insanların ve grupların bir koleksiyonu, intizamlı bir topluluğudur. (Nirun 1976, s. 94)

Fertler de doğuşuyla getirdiği mizacının da etkisiyle kültür çevresinin kendisine kazandırdığı kalıplar içinde yaşamaya devam edecek ve bunun için de çeşitli sosyal gruplara katılma denemeleri yapacaktır. Böylece Sosyal Yapı, Fert, Kültür üçlüsünün değişkenlik durumlarına göre şekillenmeye devam edecektir.

Fichter'e (1971, s. 72) göre de bir toplumun yapısı, toplumun parça ve birimlerinin düzenliliğine işaret eder. Topluma temel grupların bir bileşimi olarak bak-

Gelirin ve sosyal sınıf statüsünün seyahat üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Zengin kişiler veya daha yüksek sosyal sınıflara mensup kişiler daha sık seyahat etmektedir.

tığımızda, sözü edilen temel grupların karşılıklı bağımlılığını ve düzenli ilişkileri görürüz. Bütün bir toplum yapısı bu bağımlı ilişkiler ve karşılıklı sorumlu gruplardan oluşmaktadır. Bu bakış açısıyla toplumun statik yanı tesbit edilir. Toplumun analizi ile, çeşitli alt gruplardaki kişilerin statüleri, temel gruplarla alt grupların ilişkileri ve bu ilişkide alt grupların pozisyonu ile toplumdaki temel grupların birbirleriyle koordinasyonu açıklıkla ortaya çıkarılmış olur. Yapı, "toplum nasıl düzenlenmiştir?" sorusunu, fonksiyon ise "toplum ne yapar?" sorusunun cevabını verir.

Sosyal yapı kavramı her tür sosyolojik analize temel teşkil eder. Blau'ya göre (1977, s. 73) biz grupların veya sistemlerin organizasyonunun veya sahip olduklarını ifade ettiğimiz zaman, standardlaştırılmış kuramsal kalıplara, haklara ve davranış kurallarına işaret ederiz.

Homans'a göre ise, sosyologlar kullandıkları "yapı" kavramı ile sosyal davranışın görelisi olarak devamlı ve kalıcı yönlerini kastederler. Görelisi olarak devam eden çok farklı sayıda şey olabilir. Görelisi olarak devam eden şeyler bir formal organizasyon olabilir ve değişme süreci içinde olan bu organizasyonun bazı özellikleri diğer kurumlardan daha yavaş değişebilir. Görelisi olarak devam eden resmi ve gayri resmi organizasyonlarda yer alan karmaşık pozisyon ve roller olabilir. (Blau 1977, s. 53)

Bazı sosyologlar "sosyal yapı"yı bir tür sosyal bütün anlamında kullanırlar. Bu sosyal bütün en azından kavramsal olarak birbirine bağlı bölümlere ayrılabilir. Bu parçalardan bazılarındaki değişiklikler diğerlerindeki değişmelerle birlikte olur. Bu anlamda yapı yığından ayrılmıştır. (Blau 1977:, s.54)

Her ne kadar fonksiyonalistler sosyal sistem analizlerinde dengeye, çatışmacılar çatışmaya ağırlık veriyor görünseler de, Marksist analizler fonksiyonalizmle sosyal sistemlerin, sabit bir şekilde dengeye yöneldiği varsayımını paylaşırlar.

Parsons için dengenin bozulması onun muhafazası kadar önemlidir. Çağdaş ya-

pısal-fonksiyonalist ekolün temsilcisi olan Parsons, sosyal sistemlerde mevcut iki tür süreç belirler:

- 1- Sistemin devamlılığını sağlayan süreçler (Sosyalizasyon.)
- 2- Sistemi değiştirmeye yönelik süreçler.

Parsons, sosyal sistemlerin ve bunların alt sistemlerinin (kişilik sistemi, kültür sistemi) bir uçta "koşulların", bir uçta da "kontrolün" yer aldığı bir sibematik hiyerarşi içinde yer aldığını kabul eder. (Applebaum 1970: 56)

Parsons'un sistem analizine temel teşkil eden varsayımlar incelendiğinde, sosyal yapının temel özellikleri açıkça görülebilir. Bu varsayımlardan bazıları şunlardır.

- 1- Sosyal sistem emsalsiz olarak vardır.
- 2- Yapı fonksiyonlarla açıklanır.
- 3- Sosyal sistem alt sistemleri ihtiva eder.
- 4- Sosyal sistemlerde bir devamlılık mevcuttur.
- 5- Toplum denge halindedir.
- 6- Toplumun evrim potansiyeli vardır. (Kinloch 1977, s. 18)

Çağdaş çatışmacı ekolün temsilcilerinden olan Coser'in çatışmacı ekolden çok fonksiyonalist ekol'e yakın görüşler taşıdığı görülür. Coser'a göre, sosyal alan çeşitli yönlerden birbirleriyle ilişkili parçalardan oluşan bir sistemdir. Bütün sosyal sistemlerde bu parçalar arasında denge-sizlikler, gerilimler ve menfaat çatışmaları mevcuttur. Sistemi meydana getiren bu parçaların aralarındaki ve içindeki süreçler sistemin devamlılığını, değişmesini ve sistemin bütünleşmesini ve uyumunu sağlarlar. (Turner 1974, s. 18)

Coser, sosyal sistemlerde çatışmanın hangi koşullarda çözülmeye, hangi koşullarda uyuma ve bütünleşme yol açtığını bir dizi önerme ile açıklamıştır. Örneğin Coser'a göre, sosyal yapı esnekleştikçe çatışmalar daha sık fakat daha az yoğundur. Bu durumda çatışmanın mevcut kuralsal düzeni değiştirme ve çatışmanın denge-güç hiyerarşisi kurması ihtimali yüksektir. (Turner 1974, s. 116)

Turistlerin yabancı bir ülkeye gelmesiyle doğan sosyal etkileşim ve değişmeyi, turizm olayının doğuşunda ve oluşumunda etken olan sosyolojik faktörler ve turizmin yol açtığı tesirleri gözard etmemek gerekir.

Böylece Coser, "Kapalı" ve "Açık" olmak üzere iki tür sosyal yapı belirlemiş ve bu yapılarda çatışmanın süresini, yoğunluğunu, fonksiyonlarını açıklamaya çalışmıştır. (Kinloch 1977s. 108-109)

Coser'a göre sosyal yapılar, sosyal hareketlilik bakımından farklılık gösterirler (Coser 1967, s. 26) Hertton'da teorisinde sosyal ve kültürel yapının özelliklerini açıklar. O'na göre, sosyal ve kültürel yapı bazı unsurlardan meydana gelir. Bu unsurlardan biri kültürel farklılıklardan ortaya çıkan fikirler, amaçlar, hedefler ve ilgiler; ikincisi de bu amaç ve hedeflere ulaşmak için kültürün tayin ettiği meşru yollardır. Toplumda bütün sosyal gruplar her zaman kurallara bağlıdırlar. Toplumda gelenek, görenek, örf ve adetler kişinin davranış-larını tayin eder ve yönlendirir. Bu öğeler kişiyi kültürün tayin ettiği amaçlara ve hedeflere götürür. Bu amaçlara kültürün tayin ettiği meşru yollarla ulaşamadığında "Anomi" ortaya çıkar. (Herton 1957, s. 132 -133)

Çatışmacı ekolün Marksist olmayan takipçilerinden Lockwood (1967: 282) sosyal sistemi bir aksiyonlar sistemi olarak tanımlar. O'na göre bu sistemin yapısal özellikleri fertlerin müşterek normlar çerçevesinde devamlı etkileşiminden oluşur. Sosyologların görevi dinamik süreçler vasıtasıyla hangi fonksiyonun sosyal yapıyı beslediğini, bu süreçlerde bireylerin normatif değerlere uymasını sağlayan, onları motive eden şeylerin neler olduğu sorusu ile uğraşmaktır. Sosyal sistemlerin dengesi çeşitli süreç ve mekanizmalar yardımıyla sağlanır. Bunların başarısızlığı değişik derecelerde dengesizlik ve bütünleşme bozukluklarına neden olur. (Lockwood 1967, s. 283)

Sosyal yapı özelliklerini detaylı bir biçimde açıklayan Gurwitch'e göre (1985: 140-141) "her sosyal yapı makrososyolojik nitelikte bütünü kapsayıcı toplumsal bir olgunun içerdiği hiyerarşiler arasında, durmadan oluşan ve bütünü kapsayıcı olayın sadece bir görünümünü, kesimini veya kesitini yansıtabileneğriti, zayıf ve kararsız bir dengedir.

Her durumda sosyal yapılar olayların oluşumuna ve gelişimine bağlıdırlar. Yapılar, birer yapıt olarak sürekli bir biçimde yenilenen faaliyetlerin kendi oluşumlarında yer almalarını isterler. (Gurwitch 1985, s. 137-140)

Sosyal yapıların ikili sınıflamalarından birisi de gene çağdaş çatışmacı ekole mensup olan Mills'e aittir. Mills yapı tiplerini "Kapitalist" veya "Kapitalist olmayan" yapılar olarak belirlemiş ve bu iki yapıyı ekonomi, organizasyon, merkezileşme ve yabancılaşma gibi çeşitli boyutlarda karşılaştırmıştır. Hans Gerth ile birlikte yayınladığı "Kişilik ve Sosyal Yapı" (1953) adlı eserde Mills, insanların içinde yaşadıkları çevre tarafından nasıl şekillendiklerini açıklamaya çalışmıştır. O'na göre ferdin iç hayatı ile dış temasları arasında sürekli bir etkileşim vardır. (Kinloch 1977, s. 228-234)

Sorokin'e göre "sosyal fenomenleri inceleyen bir bilim" olan sosyoloji yapısal sosyoloji ve dinamik sosyoloji olmak üzere incelenebilir.

Yapısal sosyoloji organik olgu ve olayların toplumsal kültürel ve kişisel özelliklerini; dinamik sosyoloji ise sosyal yapıda tekrarlanan toplumsal, kültürel ve kişisel süreçlerdeki değişimleri inceler. (Sorokin 1928, s.758-760)

III. TURİZM VE SOSYAL YAPI

Turizm, sadece ekonomik bir olay olmayıp, sosyal, kültürel, siyasal ve çevresel yönleri de olan, toplumu ve sosyal yapıyı etkileyen bir harekettir. Bu nedenle, turizmin etkilerini değerlendirirken sadece ekonomik sonuçları değil, sosyal ve kültürel yansımaları gibi ekonomik olmayan konuların irdelenmesi de önem arzeder.

Turizmin bireysel davranış, aile ilişkileri, toplu yaşam tarzları, ahlaki tutumlar, değer sistemleri, yaratıcı güçler, örf ve adetler, geleneksel tutumlar ve toplum örgütlenmesindeki değişikliklere katkıları, sosyal ve kültürel etkileri yoluyla olmaktadır.

Turizmin sosyal yapı üzerindeki et-

Özellikle, ülkelerin turizm konusundaki siyasi ve bürokratik otoriteleri ile bizzatlı turizm konusunda yatırım yapan yerli ve yabancı müşöbbisler, turizmin sosyal yapıda meydana getirebileceği tesirleri de çok iyi bilmek ve değerlendirmek zorundadır.

kilerinin ölçülmesi zor ve dolaylı yoldan yapılmakta hatta bilinmemektedir. (Pizam, Milmon 1986, s. 29)

Abraham Pizam ve Ady Milmon (1986: 29-33), turizmin sosyal yapı ile ilgili etkilerini şöyle tasnif etmektedirler.

1- Demografik etkiler (yaş/ cinsiyet terkihi, turistik toplumda nüfusun artışı/ eksilişi.)

2- Kültürel etkiler (Gelenek, Din, Dil'de değişiklikler.)

3- Normların transformasyonu (Değerler, cinsiyetin rolü, ahlak, suç/fuhuş.)

4- Tüketim kalıplarında değişiklikler (Eğitim, altyapı, mal, gelir-gider)

5- Çevre üzerinde etkiler (Kirlenme, ekoloji, tıkama (kalabalıklaşma)

6- Mesleki etkiler (Meslekte değişiklik, profesyonelleşme, bazı mesleklerde yaş ve cinsiyet dağılımı.)

Yazarlara göre turizmin etkileri asla evrensel değildir. Bir etkinin yoğunluğu, şiddeti ve yönü daha ziyade şu olguların fonksiyonlarıdır.

1- Turistik faaliyetler,

2- Turist ve ev sahipleri arasındaki kültürel ve ekonomik mesafe,

3- Arzu edilen mahalli faaliyetleri baltalamadan gidilen yer ve yöre halkının turistleri mesedebilme kabiliyeti,

4- Turistik gelişmelerin sürat ve yoğunluğu.

Turizm sonucu meydana gelen sosyo-kültürel değişiklikleri, şehirleşme, ticaret, kitle iletişim araçları ve sanayileşme süreçlerinin neden olduğu değişikliklerden ayırt etmemize yardımcı olacak yeterli bir metodoloji yokluğu günümüzde de kendisini hissettirmektedir.

Doom bu konuda teorik bir yöneliş girişiminde bulunmakta ve şunları söylemektedir. (Doom 1985, s. 23) "Birturist kendi isteği ile ikamet yerini geçici olarak değiştiren bir kimse olarak kabul edilir. Turistlerin fizyolojik, psikolojik ve sosyo-kültürel ihtiyaçlarını tatmin etmeleri ana güdülerdir. Bu ihtiyaçlarını tatmin etmek için turistler özgün bir "turistik muhit"

içinde ev sahibi halk ile (değişen derecelerde) temas kurarlar. Turistlerin ihtiyaçlarını karşılamak için büyük sayıda özel veya kamu kurum ve kuruluşları faaliyet gösterirler. Hem turist gönderen hem de turist kabul eden ülkelerde turizm ile uğraşan turizm endüstrisi ve devlet kurumları vardır. Bundan başka hayati önemdeki ev sahibi halk vardır. Bu nedenle, turizm geniş anlamda dört kurucu unsurun gruplaşması ve etkileşmesi olarak görülebilir: Turistler, Turizm endüstrisi, Turizmden sorumlu devlet kurumları ve Ev sahibi çevre (ev sahibi halkı olduğu gibi, doğal ve sosyo-kültürel, siyasi veya fizikî toplum yapısı çevreler.)

Turizm şunların olayıdır:

1- Mutat doğal yerinden uzak bir kimsenin;

2- İhtiyaçlarına cevap veren endüstri ve devlet kuruluşlarının;

3- Turist, endüstri ve devletin ev sahibi çevre üzerinde yaptıkları etkilerin;

4- Turistler ve turist kabul eden halk üzerindeki etkilerin.

Doom (1985: 29), turizm ve yapısal değişiklikler arasında aşağıdaki konularda istikrarlı bağlantılar bulmuştur.

1- Turizm ve aile yapısı üzerindeki etkileri;

2- Turizm ve seksüel davranışlardaki değişiklikler;

3- Turizm ve din'in "kutsalsızlaştırılması";

4- Turizm ve turistik bölgelerde şenliklerin, sanat ve el sanatlarının ticarileştirilmesi;

5- Turizm ve produktivite konusunda değişen tutumları;

6- Turizm ve tüketimin ve tüketiciliğin gelişmesi;

7- Turizm ve hayat tarzının serbestleşmesi.

Bu sıralama işlemi ile seçilen araştırma alanları da şunlardır:

1- Sosyal yapıdaki değişiklikler.

2- Ev sahiplerinin temel yaşam alanlarında değer yönelişlerinin değişmesi.

Bazı ülkelerde uluslararası turizm oyununun hızla gelişmesi, sosyal yapının deformasyonu endişesini de beraberinde getirmektedir.

3- Kültürel (Etnik) kapalı çevreden, kültürel açık çevreye doğru değişim.

4- Mevcut adetlerdeki değişiklikler.

5- Sosyal patolojide değişiklikler.

6- Doğal ve insan yapısı çevre özelliklerinde değişiklikler.

7- Turistler konusunda değer yönelişlerinin değişmesi.

Bu araştırma alanları için, Doorn şu hipotezleri geliştirmektedir. (Doorn 1985: 30)

1- Turizmin gelişmesi evsahibi çevresi içinde sosyal yapı değişikliklerini etkiliyor.

2- Turizmin gelişmesi değer yargılarını ve manevi kriterleri değiştiriyor.

3- Turizmin gelişmesi kültürel (etnik) kapalı çevreden kültürel (etnik) çevreye bir transformasyona neden oluyor.

4- Turizmin gelişmesi ev sahibi halkın örf ve adetlerinin değişmesini tahrik ediyor.

5- Turizmin gelişmesi sosyal patoloji değişmelerini tahrik ediyor.

6- Turizmin gelişmesi doğal ve insan yapısı çevrelerde özellikleri transforme ediyor.

7- Turistik faaliyet temel değerlere karşı bazı turist tavırlarını biçimlendiriyor.

Turizmin sosyal yapı üzerinde sosyo-kültürel değişiklikler meydana getirdiğine dair hipotezleri süren araştırmacılarından bir tanesi de Julis R. Aramberri'dir.

Aramberri'ye göre (1985: 7),

1- Turizm çağdaş toplumda muazzam bir artış göstermiştir.

2- Turizm süresi kısa ve tekrarlayıcı olan bir göç türüdür.

3- Turizm temelde sanayileşmiş toplumların bir olgusudur.

4- Turizm şu anlamda bir asimetric faaliyet; Uzun menzile rağmen toplumun tümüne ulaşamamaktadır.

5- Turizm çeşitli failleri etkileyen bir sosyal ve kültürel değişim faktörüdür.

Keysof Przeclawski'nin (1985: 11-13) bakış açısından turizm herşeyden önce

özellikle dört esas karakteristiği tanımlanabilen çağdaş insanın beşeri davranışları olarak görülebilir. Bu dört karakteristik şunlardır; İdrak, Sosyal İlişkiler, Eylem, Seçim (yani gerçek sevgi, yaratıcılık ve hürriyet.)

Çağdaş insanın beşeri idraki ve yapay olan kişisel tecrübenin önemini dünya çapında yenileyebilmesi için turizm katalizör olarak görülür. Turizm hürriyet fikirlerini gerçekleştirmek için yeni fırsatlar yaratmakta ve insanlık için seçenek çeşitlerinin artmasına yardımcı olmaktadır.

Turizm, ziyaret edilen çevrede bir sosyo-kültürel değişiklik olarak kabul edilmelidir. Bu değişiklikler ev sahibi halk, (fiziksel) çevre ve turistlerle ilgili olabilir ve aşağıda yazılı olanları kapsayabilir.

1- Değer yönelişlerinde değişiklikler,

2- Aile yapısında değişiklikler,

3- İnşa edilmiş çevrede değişiklikler,

4- Yaşam stilinde değişiklikler,

5- Kültürel katılım tarzında değişiklikler,

6- Suç işleme davranışlarında değişiklikler.

Uluslararası mukayeseli araştırma bu değişiklikler üzerinde odaklanmalı ve bunları bağımlı değişkenler olarak ele almalıdır. Bunların karakter ve yönlerini sorgularken ev sahibi toplum tarafından ve turistlerin geldikleri toplum tarafından bir takım unsurlar aranmalıdır. Bu unsurlar da bağımsız değişken olarak ele alınmalıdır. (Przeclawski 1985: 13)

IV. TURİZMİN SOSYAL YAPI ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

Turizmin, bir ev sahibi toplum üzerindeki olumsuz sosyal etkileri şöyle belirlenmiştir. (Mc Intesh, Geeldner 1973, s. 156-157)

1- Kumar, fahişelik, alkol ve diğer aşırılıklar gibi istenmeyen faaliyetlerin başlaması.

2- Yerli halkın, turistler tarafından kullanılan lüks ve ithal mallara talep göstermesinin ortaya çıkardığı "demons-trasyon etkisi".

Turizm, kültürel dirilişe de katkıda bulunabilir. Turistlerin yerel sanat ve zanaatkarlar ile ilişkilerinin, yerel zanaatkar ve el sanatlarının gelişmesini arttırdıkları ve becerilerinin korunmasına sebep oldukları görülmektedir.

3- Özellikle turistlerle ev sahipleri arasında çok belirgin ırksal farklılıkların olduğu yerlerdeki ırksal gerginlikler.

4- Turizm işinde çalışanlar hesabına bir köleye yakışır tutumun gelişmesi.

5- Zenaat ve sanatların, turizm ticareti için büyük hacimli hatıra eşya üretimi sağlamak üzere, "küçük boyutlu bir hal alması."

6- İşçilerin rollerinin standardlaşması.

7- Kültür, ziyaretçi tarafından acaip bir adet veya eğlence olarak görülürse, ev sahibi halkın kültürel övünçlerinin kaybolması.

8- Çok fazla turistlerin mevcudiyeti yüzünden, mahalli hayat tarzlarında çok sürrekli bir değişme.

9- Otel ve lokanta işinin karakteristiği olan, kol gücüne dayalı olarak çalışan ve düşük ücret alan aşırıya kaçan sayıda işçiler.

Akıllıca bir planlama ve gelişen yönetim teknikleriyle, bu olumsuz etkilerin hepsi olmasa bile, çoğu hafifletilebilir veya izole edilebilir. Turizm, böylesi ağır bir sosyal maliyet yüklemeyecek şekillerde geliştirebilir.

Bazı ülkelerde uluslararası turizm olmasının hızla gelişmesi, sosyal yapının deformasyonu endişesini de beraberinde getirmektedir. Sosyal ortamın kalabalıklaşması, suçluluk oranlarının artması ve bazı yerel nüfusun dil, kültür ve adetlerinde yozlaşma gibi sosyolojik ve çevre kirlenmesi gibi kaygılar da doğurmaktadır.

Ancak, kalkınmanın turizm yönü bir bölgenin çevre ve kültürü için mutlaka sakıncalı olmayı gerektirmez. Tersine, doğal ve kültürel kaynakların iyi planlanması ve kontrollü gelişmesi bir bölgeye hem kültürel hem de ekonomik yararlar sağlayabilir. İyi organize edilmiş, bilinçli turizm faaliyeti; fikir, insan, dil ve diğer kültürel özelliklerin çeşitliliğinden dış dünya ile aramızda kurulacak köprünün sağlamlığından bölge insanlarını da faydalandırabilir.

Tarihi yerlerin ortaya çıkarılması, rekreasyonu ve korunması ile, oradaki halkın

bölge tarihine olan ilgisini teşvik ederek, tarihi değerlerine sahip çıkmasına, zenginliklerinin bilincine ermesine vesile olabilir.

Organize kültürel turizm kalkınması, yerli halkın kendileri hakkında daha fazla şeyler öğrenmelerini sağlayarak, kültürel miraslarına ilişkin gurur duygularını artırır ve kendi öz değerlerinin yüksekliğini kavramalarına yardımcı olur.

Turizm, kültürel dirilişe de katkıda bulunabilir. Turistlerin yerel sanat ve zenaate karşı olan taleplerinin, yerel zanaatkar ve el sanatçıların ilgisini arttırdıkları ve becerilerinin korunmasına sebep oldukları görülmektedir.

Yerel eski eserler veya tarihi yerler ve dinî gelenekler olarak korunan kültürel miras, bir bölgenin veya ülkenin mirasını oluşturur. İşte bu çeşitliliklerdir ki, çoğu kez turizm çekiciliğinde birinci sırada yer alır. Gerek yerel halkın, gerekse de turistlerin hayatlarına renk katar.

Manila Deklarasyonu (1980 yılında Manila'da yapılan Dünya Turizm Konferansı sonucunda yayınlanan bildiri) turizmin sosyo-kültürel faydalara olan katkılarını şöyle özetlemektedir. (Krippendorf 1982, s. 3)

İnsanları birbirlerine daha da yakınlaraştıran turizm, hayat tarzlarında, geleneklerde ve arzulanayan gayelerdeki çeşitlilik konusunda bir bilinçlenme yaratmaktadır. (Özdemir 1992, s. 72).□

KAYNAKÇA

ARAMBERRI, July R., *Tourism and Socio-Cultural Approach*, Vienna Centre Newsletter International Science Council, Vienna, 1985.

BLAU, Peter M., *Structuel Effects*, American Sociological Review, New York, 1960.

FICHTER, H. Joseph, *Sociology*, The University of Chicago Press, Chicago, 1971.

KINLOCH, Graham C., "Sociological Theory Its Development Major Paradigms, Florida State University, Florida, 1977.

KRIPPENDORF, J., *Toward New Tourism Policies: The Importance of Environment and Socio-Cultural Factors*, University of Illinois Press, Urbana, 1982.

Mc. INTESH, R. W. ve R. Goeldner, *Turizm: İlkeler, Uygulamalar, Felsegeler* (çev. Fatma Mutlu).

Organize kültürel turizm kalkınması, yerli halkın kendileri hakkında daha fazla bilgiler öğrenmelerini sağlayarak, kültürel miraslarına ilişkin gurur duygularını artırır ve kendi öz değerlerinin yüksekliğini kavramalarına yardımcı olur.